

*Judarnas
historia
i Sverige*

CARL HENRIK CARLSSON

Kapitel 1

Aaron Isaac är gammal och bitter ♦ 7

Inledning

Kapitel 2

»Varför ser man då icke synagogor i Sverige?» ♦ 17

Perioden före 1774

Medeltida föreställningar om judar **19** Invandringsförslag och en judevänlig drottning **20** Tre kungakarlars relationer till judar **21** Frihetstidens reaktion **23** Judedop och judiska språklärare **24** Gustav III tar makten **28**

Kapitel 3

»En jude utan handelsrörelse kan ej leva» ♦ 31

Pionjärtiden 1774–1838

Aaron Isaacs tidiga liv och judarna i Mecklenburg **32** Reglering av judars närvaro 1774–1782 **34** Judereglementet 1782 och reaktioner mot detta **36** Judars bosättning i Sverige **40** Judarna i Stockholm **40** Judarna i Marstrand **47** Judarna i Göteborg **48** Judarna i Norrköping **51** Judarna i Karlskrona **52** Dispenser från regelverket **54** Församlingsliv **58** Föreståndare och taxeringsnämnd **59** Rabbiner, kantorer, lärare, slaktare och omskärare **59** Gudstjänstlokaler och heliga föremål **62** Mikve **64** Begravningsplatser och Chevra kadisha **64** Privatliv **65** Osynliggjorda kvinnor och bortgifta flickor **68** Döpta judar **72** Antisemitiska påhopp 1815 **75** Invandring och demografisk utveckling 1815–1838 **76**

Kapitel 4

»För oss finnes nu inget annat fosterland än Sverige» ♦ 79

Emancipation och reformerad judendom 1838–1870

Ekonomisk och religiös liberalisering **80** Judereglementets upphävande 1838 och antisemitiska attacker **81** Fortsatt antisemitism **85** Emancipationsprocess och grundlagsändring **86** Religiös reformprocess **90** Judar utbildar sig och tar plats i offentligheten **96** Judars företagsverksamhet **101** Judiskt familjeliv **108** Invandring, medborgarskap och social skiktning **111** Döpta judar **114**

Kapitel 5

Landssorg och gårdfarihandel ♦ 115

En elits framväxande och »östjudisk« invandring 1870–1917

Det moderna Sverige grundläggs **116** En framväxande elit och andra infödda judar **116** Handelsfirmor och varuhus **117** Fabriker **118** Kreditinstitutioner **121** Vetenskap **124** Politik **125** Kultur **127** Bokförlag **129** Det judiska och det svenska **131** Judars donationer och filantropi **136** Reformjudendomens församlingsliv **142** Östjudisk invandring och integration **148** Suwakkiområdet **150** Resvägar **152** Gårdfarihandel **153** Bosättningsmönster och församlingsbildande **156** Invandring efter 1900: Förändrad yrkes- och boendestruktur **170** Antisemitism och östjudefobi **174** Judiskt familje- och vardagsliv **179**

Kapitel 6

Arbetare, affärsmän och akademiker • 187

Mellan krig och katastrof 1917–1933

Pass- och viseringstvång införs **188** Judarna i Sverige omkring år 1920 **190** »Judehuset« på Klippgatan **191** Stockholmsförsamlingen **195** Göteborgsförsamlingen **198** Malmöförsamlingen **198** Övriga församlingar **200** Judar inom näringsliv, politik, akademi och kultur **201** Antisemitism **206** Sionismen i Sverige fram till 1933 **209**

Kapitel 7

Rädsla, flyktingmottagande och överlevnad • 213

Under extraordinärt tryck 1933–1948

Judiskt församlingliv **214** Antisemitism **218** Slaktlagen 1937 **220** Judisk identifikation **221** Ökat intresse för sionism **223** Idrott, ungdom och kultur **226** Svensk invandringspolitik 1933–1939 **228** Församlingarnas hjälparbeten och flyktingkvoterna 1933–1939 **231** Chaluzkvoten **233** Barnkvoten **234** Kristinehovskvoten och transmigrantkvoten **236** Övriga församlingars hjälparbete **237** Diskussion kring Stockholmsförsamlingens agerande **238** Andra hjälporganisationer **241** Vilka var 1930-talets flyktingar? **243** Flyktingar 1940 **247** Tillfällig exil **249** Ökade hot 1940 **250** Judars flykt från Norge **251** Räddningen av judarna i Danmark 1943 **254** Judiska flyktingar från Finland **256** Röda korsexpedition (»vita bussarna«) vårvintern 1945 **256** UNRRA-transporterna sommaren 1945 **261** Mottagandet av 1945 års räddade **262** På svensk mark **264** Sanitetsbehandling **265** Karantänläger **266** Flyktingläger **267** Svårt sjuka och döda **272** De överlevande berättar **273** Inomjudiska konflikter efter kriget **273** Invandring 1945–1948 **274** Utvandring efter kriget **276** Hjälpverksamhet och integration 1945–1948 **276** De överlevandes egna upplevelser av församlingarnas mottagande **280**

Kapitel 8

Revitalisering, Förintelseminnen och nya flyktingar • 283

Efterkrigstiden 1948–1991

Förändrad demografi **284** Borås och andra nya judiska centra **285** Kvinnoöverskott och giftermålsmönster **287** Att minnas Förintelsen **289** Staten Israels bildande 1948 **290** Religionsfrihetslagen 1951 **293** Slaktfrågan återigen **294** Lagen om hets mot folkgrupp **297** Skadestånd från Tyskland **298** Judiskt liv i Stockholm **301** Religiös verksamhet **303** Social verksamhet och åldringsvård **305** Café 84 – en mötesplats för överlevande **306** Judiska skolor **307** Judiska centret **310** Judiskt liv i Göteborg **310** Judiskt liv i Malmö **312** Judiskt samarbete och organisationsliv **313** Ungdomsverksamhet **315** Flyktinginvandring från Ungern och Tjeckoslovakien **317** Flyktinginvandring från Polen 1968–1972 **318** Flyktinginvandring från Sovjetunionen **320** Identifikation, antisemitism och relationen till Israel efter 1967 **323** Judar och judiska teman i efterkrigstidens kulturliv **325**

Kapitel 9

»En jude läser gärna 'Judisk Krönika', men inte på bussen« • 327

Judiskt minoritetsmedvetande 1991–2021
Fler judar men färre församlingsmedlemmar **328**
Vägen mot ökad jämställdhet i församlingarna **331**
Antisemitism **333** Frågor kring kosher och omskärelse **334** Utbildning och folkbildning **336** Kulturverksamhet **338** Relationen till Israel **340** Minnet av Förintelsen **341** Nationell minoritet **347** Framåtblick **348**

Referenser **351**

Källor och litteratur **365**

Bildkällor **381**

Ordlista **383**

Organisationsregister **385**

Personregister **389**

Tack **399**